

Kawał a narracja

KATARZYNA WYRWAS

(*Katowice*)

W językowym uniwersum istnieje wiele gatunków, których budowa ma charakter fabularny i opiera się na schemacie narracyjnym: por. powieść, opowiadanie, nowela, mit, podanie, baśń. Wśród gatunków narracyjnych istnieje także grupa tekstów opowiadających o zdarzeniach zabawnych, m. in. dykteryjka, faccja, humoreska, anegdota. Przedmiotem niniejszego szkicu jest kawał – „popularny gatunek z pogranicza literatury i folkloru będący formą towarzyskiej rozrywki” (Głowiński i in. 1998: 239).

Anna Wierzbicka (1999: 262-265) uznała kawał za jeden z ważniejszych potocznych gatunków mowy funkcjonujących w kulturze polskiej i zaproponowała dla niego następującą formułę semantyczną¹ ”.

- (a) chcę powiedzieć ci coś w rodzaju rzeczy, jakie wielu ludzi mówi do siebie
- (b) mówię: można powiedzieć X
- (c) myślę, że wiesz, że to nie jest prawda (tj. że nie można tego wiedzieć)
- (d) mówię to, bo chcę, żebyś się śmiał
- (e) myślę, że wiesz, że kiedy o tym mówię, to chcę, żebyś pomyślał o czymś, czego nie mówię
- (f) myślę, że kiedy pomyślisz o tym, będziesz się śmiał
- (g) myślę, że obydwaj będziemy czuli coś dobrego z tego powodu
- (h) myślę, że mogę ci to powiedzieć, bo i ty, i ja myślimy to samo o rzeczach tego rodzaju i czujemy to samo, kiedy myślimy o nich

1 Wierzbicka dodaje do przytoczonej tu formuły m. in. następujące wyjaśnienia: „Składnik (a) powyższej eksplikacji pokazuje, że kawały krążą w szerokim obiegu; komponenty (b), (c), (d) i (g) [...] określają fikcyjny charakter tego, co się mówi, zamierzony humor i zamierzoną wspólną przyjemność; składnik (e) pokazuje, że jest puenta, którą słuchacz ma „uchwycić”; (f) wskazuje, że źródłem śmiechu jest właśnie owa puenta, którą słuchacz musi zrekonstruować; komponent (h) uwydatnia „środowiskowy” charakter kawałów i założenie wspólnych postaw.

Przedstawiona eksplikacja na poziomie tekstowym przybierać może różne formy. Kawały grupowane w zbiorach nasuwają wniosek, iż rzeczą trudną (o ile w ogóle możliwą) jest zrekonstruowanie struktury podstawowej wzorca tekstowego tego gatunku mowy czy wskazanie kawału prototypowego, najlepszego egzemplarza gatunku (Wierzbicka 2000)². Poszukiwania prototypu kawału na płaszczyźnie strukturalnej pokazują wielką różnorodność odmian tekstowych, jaka cechuje ten gatunek mowy. Wydaje się, że możemy jedynie wskazać struktury alternacyjne gatunku oraz obserwować struktury adaptacyjne kawału, czyli struktury nawiązujące do innych wzorców gatunkowych (Mazur 1990; Wojtak 1998). Kawał najczęściej nawiązuje do wzorca tekstowego takich gatunków jak zagadka, rozmowa i narracja potoczna.

Część kawałów realizuje typowy dla zagadki schemat [*pytanie – odpowiedź*], w którym humorystyczna puenta zawarta jest w odpowiedzi:

[P] – Dlaczego w maluchach nie montują wyciszaczy?

[O] – Bo jak się wsiada, to się kolanami uszy zatyka.

[P] – Czemu w Wąchocku w kościele są takie dziury w posadzce?

[O] – Ksiądz kazał szukać korzeni wiary.

Niektóre kawały stanowią niejako przytoczenie rozmowy bohaterów i realizują się w podstawowym schemacie wymiany³ [*inicjacja – reakcja*]. Typ taki można nazwać kawałem dialogowym. Wprowadzenie rozmowy bohaterów następuje tu bez żadnego narratorskiego wstępu:

[I] – Mamusiu, czy to tatuś kupił to nowe futro?

[R] – Syneczku, gdybym ja liczyła tylko na tatusia, to i ciebie by na świecie nie było...

[I] – Tatusiu, dlaczego ty w moim dzienniczku podpisujesz dwóje trzema krzyżykami?

[R] – Bo nie chcę, żeby nauczyciel pomyślał, że normalny człowiek może być ojcem takiego cymbała.

- 2 Wierzbicka stwierdza jednak, że prototypowym kawałem jest kawał polityczny. Badaczka ta odnosi prototypowość kawału jedynie do jego warstwy tematycznej, co nie wydaje się ujęciem właściwym, ponieważ ten sam temat może być rozwijany w różnych typach struktur tekstowych. Tematyka kawałów w Polsce zmieniła się, odkąd po 1989 roku polityka przestała być tematem tabu. Jak pokazuje D. Brzozowska (2000) w kawałach krajowych zaczęła od tego czasu dominować tematyka etniczna, erotyczna, obsceniczna itd. Wydaje się zatem, że wyznaczników prototypowości kawału należałoby poszukiwać w warstwie strukturalnej egzemplarza gatunku.
- 3 J. Warchała (1991: 43-45) nazwał wymianą minimalną, podstawową jednostkę konstytuującą dialog. W wymianie "po inicjacji dokonanej przez A następuje obligatoryjna odpowiedź B". Inicjacja może przybierać formę prośby, polecenia, rozkazu, pytania czy twierdzenia.

Kawał może także realizować schemat, w którym ilość wymian zostaje zwielokrotniona, np. {[inicjacja – reakcja] + [inicjacja – reakcja]...}:

[I] – Coś taki skwaszony

[R] – Bo mam iść na ślub i nie chce mi się.

[I] – A kto się żeni?

[R] – Ja...

[I] – Kaziu, dlaczego nie byłeś wczoraj w szkole?

[R] – Bo wczoraj umarł mój dziadek.

[I] – Nie kłam, wczoraj widziałam twój dziadka w oknie.

[R] – Tatusi wystawił go przy oknie, bo listonosz szedł z rentą...

Rozmowa „przycaczana” w kawale może zostać poprzedzona jednym z elementów struktury narracyjnej – orientacją [Or], która przekazuje odbiorcom informacje na temat miejsca akcji i bohaterów biorących w niej udział:

[Or]Naczelnik więzienia wypytuje strażników:

[I] – Jak to możliwe, że więzień z celi 113 uciekł?

[R] – Miał klucze od swojej celi, panie naczelniku.

[I] – Skąd miał? Ukradł któremuś z was?

[R] – Nie, uczciwie wygrał w karty!

Powyższy przykład stanowi już wersję przejściową, która strukturalnie mieści się na pograniczu kawałów dialogowych i narracyjnych.

Kawał jako gatunek narracyjny

Słownik terminów literackich określa kawał jako „zwięzły utwór przeznaczony do opowiadania, odznaczający się dowcipem, uderzającą pomysłowością językową, zmierzający do nieoczekiwanej humorystycznej lub złośliwej pointy, mający w efekcie zaskoczyć, rozbawić i ewentualnie zakłopotać słuchacza” (Głowiński i in. 1998: 239).

Kawał jest gatunkiem mowy przeznaczonym do powtarzania i zwykle tylko dzięki pamięci użytkowników języka funkcjonuje w obiegu społecznym. Wydaje się zatem, że w przypadku tego właśnie gatunku istotną rzeczą jest, aby tekst, który z reguły odbiorca słyszy tylko jeden raz, był łatwy do zapamiętania. Kawał jako gatunek ustny jest tworem ulotnym, a badacze humoru podkreślają fakt, że tekst tego typu jest narażony na różnorodne modyfikacje, które obejmować mogą warstwę tematyczną i strukturalną tekstu. Modyfikacjom ze względu na indywidualne właściwości kolejnych nadawców podlega najczęściej warstwa leksykalna gatunku. Odbiorca może nie zapamiętać dokładnie wszystkich uży-

tych w kawale słów, a jeśli preferuje tzw. słownictwo książkowe, to przy odtwarzaniu tekstu dokonuje wyboru stylistycznego, eliminując np. słownictwo wulgarne. Czasami dzięki temu może nieco się zmienić wymowa kawału, jeżeli efekt humorystyczny uzależniony jest od użycia określonych wyrażen. Inną kwestią są regionalne modyfikacje kawałów⁴ (Skudrzykowa 2000; 150).

Najistotniejszą rzeczą jest przekazanie sensu kawału, co wiąże się z jego zapamiętywaniem. Dla trwałości kawału istotna jest zatem forma, w jakiej się realizuje. Badacze opowiadania uważają, że istnienie w tekście fabuły, czyli ciągu zdarzeń powiązanych relacją przyczynowo – skutkową, oraz schematu narracyjnego sprzyja zapamiętywaniu i odtwarzaniu tekstu, a wypowiedź narracyjną zapamiętuje się łatwiej niż opisową (van Dijk 1985: 148). Nawiązanie w kawale do wzorca tekstowego narracji jest zatem istotne dla trwałości określonego egzemplarza gatunku i dla jego funkcjonowania w obiegu społecznym.

Kawały często są opowiadaniem o śmiesznych zdarzeniach i adaptują schemat narracji potocznej, który według W. Labova i J. Waletzky'ego (1967) składa się z kilku elementów: wprowadzenia, orientacji, komplikacji, rozwiązania i zakończenia⁵. Oczywiście nie wszystkie kawały realizują kompletną strukturę narracji. Kawały krótkie zawierają najczęściej jedynie orientację i komplikację:

Wchodzi baba do windy,		orientacja
a tam schody.		komplikacja

- 4 Skudrzykowa opisując specyfikę kawału śląskiego pisze m. in.: "Specyfika gatunku sprawia, że teksty, o których mowa, mają charakter wędrujących, modyfikowanych wątków. Oczywiście dla tego gatunku jest też mechanizm adaptowania, aktualizowania treści, nadawania kolorytu lokalnego".
- 5 Wprowadzenie jest zapowiedzią narracji, sygnalizuje jej początek, ma również za zadanie przedstawić słuchaczowi temat danego opowiadania. Badacze dostrzegają w niej często skróconą parafrazę, streszczenie, które ujmuje temat główny. Zwięzłe streszczenie przebiegu głównych zdarzeń ma przekonać słuchacza, że z pewnego punktu widzenia dana historia jest ważna, pouczająca i godna uwagi (van Dijk 1985: 160). W orientacji następuje identyfikowanie czasu, miejsca, osób i sytuacji w zależności od aktualnych potrzeb opowiadającego i słuchaczy. Orientacja wprowadza czasowy dystans względem aktualnej sytuacji, narrator przedstawia tu głównych bohaterów oraz ukazuje punkt wyjścia zachodzących w opowiadaniu zdarzeń. W komplikacji narrator przedstawia wydarzenia nieoczekiwane i nagłe. Ta część wypowiedzi narracyjnej przedstawia punkt zwrotny opowiadania, ukazuje „zmianę w działaniach lub stanach psychicznych bohaterów pod wpływem okoliczności” (van Dijk 1985: 161). Rozwiązanie przedstawia efekty opisywanych wcześniej działań, może także zawierać ocenę lub moralę wypływający ze zdarzeń. Zakończenie, czyli *coda*, stanowi sygnał końca opowiadania i „ma kierować perspektywę mówiącego z powrotem na moment terażniejszy” (Labov, Waletzky 1967). W części tej narrator wyraża *explicite*, że czynność opowiadania została zakończona (zob. też Depta 1998; Warchala 1993)

Fryzjer goląc klienta zaciął go po raz kolejny.

orientacja

Wreszcie facet nie wytrzymał:

komplikacja

– Panie, jeśli jesteś człowiekiem honoru, to daj pan brzytwę, będę się bronił...

Jest rzeczą oczywistą, że wypowiedź narracyjną taką jak kawał cechuje humor, czyli „dyspozycja psychiczna do ujmowania zjawisk [...] w kategoriach komizmu” (Głowiński i in. 1998: 203). Celem komunikacyjnym nadawcy opowiadającego kawał jest wywoływanie śmiechu u odbiorcy (mówię to, bo chcę, żebyś się śmiał). Już sama definicja słownikowa kawału wskazuje puentę jako miejsce, w którym najczęściej objawia się odbiorcy humorystyczne ujęcie rzeczywistości. Owa puenta w przedstawionych przykładach zawiera się w części „komplikacyjnej”, gdzie pojawiają się zdarzenia i stany rzeczy nagłe, nieoczekiwane, czasem absurdalne.

Niektóre kawały realizują trzyczęściowy schemat narracyjny:

Przy stole rodzinka zjada w ciszy i skupieniu obiadek. Nie rozmawiają ze sobą, żeby nie robić przykrości synkowi, który od urodzenia nic nie mówi.

orientacja

W pewnej chwili synek zatrzymuje rękę z widelcem w pół drogi do ust i mówi:

komplikacja

– A gdzie kompocik?

W tym momencie rodzina nieruchomieje z zaskoczenia.

Po dłuższej chwili mamusia mówi przez łzy szczęścia:

rozwiązanie

– Synku! Odezwałeś się, przecież ty nic nie mówileś!

A synek: – No, ale zawsze był kompocik.

Klasyczna kolejność składników narracji zostaje niekiedy zakłócona dodatkowym elementem w postaci orientacji, która może być wprowadzona jako spontaniczny komentarz nadawcy, pragnącego uzupełnić wiedzę słuchacza:

Masztański miał wypadek w kopalni i leży w szpitalu podłączony do rozmaitych urządzeń.

orientacja

Przychodzi zapłakana żona, siada na łóżku i patrzy na męża. – Ach, biedaku!

komplikacja

Patrzy,

orientacja

a tu Masztański raz po raz otwiera usta.

komplikacja

Stylistyka X

– Biedaku, chcesz mi coś powiedzieć? – pyta łamiącym się głosem –
Masz tu kartkę i napisz...

orientacja

Masztalski coś szybko napisał, po czym wy-
zionał ducha. Żona patrzy na kartkę i czyta:
„Maryjka, pieronie, bierz dupę z tej rury, bo nie
mogę dychać!”

rozwiązanie

W tekstach tego typu humorystyczna puenta mieści się w rozwiązaniu narra-
cyjnym, zaś pozostałe składniki struktury narracyjnej mają za zadanie przysto-
wać tło opowiadanej historii, aby wzmocnić efekt zaskoczenia.

Kawały dłuższe często składają się z kilku następujących po sobie sekwencji
narracyjnych, w których przedstawione są perypetie bohaterów. Zdarzenia w
tego typu tekstach charakteryzują się powtarzalnością – w tekście poniższym
widoczne jest powtórzenie układu podobnych zdarzeń: orientacji, komplikacji i
rozwiązania w sekwencjach I, II i III:

Kupiła kobieta w IKEI szafę do
samodzielnego składania.

orientacja

Zmontowała wszystko według
instrukcji

Nagle na dole na ulicy przejechał tramwaj,

komplikacja

**sekwencja
narracyjna I**

i szafa się otworzyła.

rozwiązanie

Kobieta zamknęła szafę,
przejechał drugi tramwaj

komplikacja

orientacja

sekwencja narracyjna II

i szafa znowu się otworzyła.

rozwiązanie

Zdesperowana kobieta poszła
po sąsiada. Opowiedziała mu
wszystko. Zamykają razem
szafę,

orientacja

**sekwencja
narracyjna III**

jedzie tramwaj

komplikacja

a szafa znowu się otwiera.

rozwiązanie

W końcu sąsiad zaproponował: – Wie Pani co? Ja wejdę do środka szafy, jak będzie jechał tramwaj i szafa się znowu otworzy, to wtedy zobaczę to od wewnątrz i będę wiedział co się dzieje. Wszedł do szafy i czeka. Tramwaj nie jedzie,	orientacja	sekwencja narracyjna IV
a tu nagle przychodzi mąż z pracy.	komplikacja	
Ściąga płaszcz. Myśli sobie: – O nowa szafa! Pe-wnie żona chciała mi zrobić prezent.	orientacja	
Otwiera szafę i wryty ze zdziwienia mówi: – A Pan co tutaj robi	komplikacja	
Sąsiad na to: – Jak panu powiem, że czekam na tramwaj, to i tak mi pan nie uwierzy!	rozwiązanie	

Niekiedy w jednym kawale spotkać można kilka struktur narracyjnych, które zająłby się, przedstawiając rozwijającą się sytuację:

Jedzie facet mercedesem,	orientacja	sekwencja I
nagle widzi na poboczu innego faceta grzebiącego w syrence.	komplikacja	
Pomyślał, że i jego mogłoby to spotkać	orientacja	
i zatrzymał się. Okazało się, że rozrusznik nie działa. – Wezmę pana na hol, a jak silnik zapali, to mi pan zamiga światłami – zaproponował właściciel merca.	rozwiązanie/ orientacja	element wspólny
Ruszyli i jadą wolniutko.	orientacja	sekwencja narracyjna II
Nagle wyprzedza ich BMW.	komplikacja	
Gość w mercedesie: – Coooo, żadna beema mnie nie będzie wyprzedzać!!! I w gaz.	orientacja	
Mijają wóz policyjny, na radarze 200 km/h. Gliniarz do radia: – Do wszystkich wozów! Ja śnię! Mercedes BMW prują 200 na godzinę! – No i co w tym dziwnego? – Za nimi pruje syrenka i jeszcze mruga światłami, żeby zjechali na bok!		rozwiązanie

W powyższym przykładzie widoczne są dwie pełne sekwencje narracyjne (orientacja + komplikacja + rozwiązanie) połączone elementem wspólnym, który w sekwencji I pełni funkcję rozwiązania, rozpoczynając jednocześnie sekwencję II jako część orientacji.

Narracja w narracji

Czasami w tak prostych gatunkach jak kawał spotkać się można z ramową kompozycją tekstu, której istotą jest umiejscowienie jednej wypowiedzi narracyjnej w obrębie drugiej. Według *Słownika terminów literackich* (Głowiński i in. 1998: 255) za ramową uznaje się kompozycję, która czyni „ze świata przedstawionego dzieła układ co najmniej dwustopniowy: na pierwszym stopniu znajduje się określona sytuacja fabularna, w której obrębie opowiadana jest jakaś inna fabuła (lub szereg fabuł); uczestnik pierwszej z nich występuje wtedy jako narrator drugiej. Pierwszy stopień przedstawienia stanowi ramę kompozycyjną opowiadań umieszczonych na drugim stopniu (...)”.

W ramowej kompozycji kawału funkcję ramy pełni zwykle orientacja, w której narrator wprowadza odbiorcę w daną sytuację i prezentuje bohaterów zdarzeń. Następnym składnikiem jest sekwencja narracyjna, złożona z różnej ilości elementów. Jej nadawcą jest jeden z bohaterów, przedstawiony wcześniej w orientacji.

Kawały ramowe krótkie zawierają niepełny schemat narracyjny z orientacją i komplikacją:

Sprawca wypadku zeznaje w sądzie:	orientacja	
– ... jadę ci ja sobie spokojnie,	orientacja	sekwencja narracyjna
a tu nagle jakieś pijane drzewo na mnie wpada...	komplikacja	

Kawały oparte na kompozycji ramowej po części “orientacyjnej” realizują często pełny schemat narracji:

Odbyna się rozprawa w sądzie. Facet jest oskarżony o zamordowanie teściowej. Sędzia pyta, co oskarżony ma na obronę. – Wysoki Sądzie, jestem niewinny.	orientacja	
To było tak:	wprowadzenie	sekwencja narracyjna

siedziałem sobie w kuchni
i obierałem pomarańczę,

orientacja

sekwencja n.

gdy w pewnym momencie wysliznęła mi się z
ręki skórka, a potem wypadł mi nóż i właśnie
wtedy do kuchni weszła teściowa

**kompli-
kacja**

i pośliznęła się na skórcie, i
upadła na nóż... i tak siedem razy.

rozwiązanie

Kolega zwierza się koledze:

orientacja

– Wracam ostatnio z pracy, zaglądam do sypialni,
a tam obok
mojej żony leży nieznajomy mężczyzna.

komplikacja

orientacja

sekwencja n.

Od razu mi się to mocno nie spodobało.

orientacja

Zajrzałem do kuchni i rzeczywiście: całą
faszerowaną rybę zjedli!

rozwiązanie

Istnieją kawały ramowe o strukturze bardziej skomplikowanej. W poniższym przykładzie pojawiają się trzy sekwencje narracyjne:

Trzech facetów spotyka się w niebie. Zaczynają wspominać swoje
życie, aż wreszcie dochodzą do momentu zgonu i zaczynają
licytować się, który z nich miał ciekawszą śmierć.

orientacja

– Ja to miałem takie dość niepospolite zakończenie
życia

wprowadzenie

**sekwencja
naracyjna I**

– mówi pierwszy z nich

orientacja

– Wracam któregoś dnia wcześniej z delegacji, bo
konferencja była krótsza,

orientacja

sekwencja n. I

a tu żona otwiera mi w negliżu,

komplikacja

Stylistyka X

łóżko rozbebeszone – sprawa jasna! „Gdzie on jest?!”, krzyczę. Żona robi głupią minę i pyta: „Ależ kto, kochanie?”

orientacja

Patrzę, a tu okno otwarte.

komplikacja

Podbiegam, wyglądam

orientacja

i widzę jakiegoś gościa,

komplikacja

który leci w gaciach po ulicy.

orientacja

Niewiele się zastanawiając, złapałem, co miałem pod ręką – lodówkę – i cisnąłem w faceta. Śmierć na miejscu. Potem wyrok, krzesło elektryczne

rozwiązanie

– i tak tu trafilem.

zakończenie

sekwencja n. I

– Phi, to jeszcze nic, ja to miałem niecodzienną śmierć.

wprowadzenie

sekwencja n.II

Miałem kłopoty z nadwagą, a co za tym idzie i z sercem, więc lekarz zalecił mi pół godziny joggingu dziennie. Co wieczór zakładałem krótkie spodenki i wybiegałem na ulicę.

orientacja

Az tu pewnego razu jakiś idiota cisnął we mnie z okna lodówką.

komplikacja

– E, panowie, wy to jeszcze nic. Ja to dopiero miałem przygodę:

wprowadzenie

sekwencja n. III

siedzę sobie spokojnie w lodówce...

orientacja

Jedynie sekwencja I realizuje kompletny, pięcioelementowy schemat narracji, sekwencja II kończy się na komplikacji, zaś z sekwencji III pozostaje tylko orientacja, która – dzięki wcześniejszym opowiadaniom bohaterów kawału – jest dla odbiorcy wystarczającą zapowiedzią dalszego ciągu historii. Omawiany przykład ukazuje możliwe zależności między składnikami złożonej struktury ramowej kawału. Sekwencja narracyjna I zawiera niewiele elementów humorystycznych (rzut lodówką) i służy przede wszystkim do przygotowania tła dla sek-

wencji II, zaś dopiero sekwencja III, czyli długo oczekiwana humorystyczna puenta, ukazuje bohaterom dwóch wstępnych sekwencji (oraz słuchaczom) nieznane aspekty opowiadanej historii – i wywołuje śmiech, którego pojawienie się było celem nadawcy kawału.

Wspólnym elementem różnych odmian narracji jest komponent [mówię: zdarzyło się X], zaś elementami różnicującymi poszczególne typy wypowiedzi narracyjnych są komponenty zawierające eksplikację intencji nadawcy, m. in. [mówię to, bo chcę cię zabawić]; [mówię to, bo chcę, żebyś wiedział, że mnie i tobie zdarzają się podobne rzeczy]⁶. Za pomocą narracji nadawca pragnie przekazać słuchaczowi wiedzę o pewnych zdarzeniach, skłonić do czegoś lub przed czymś ostrzec, wywrzeć na odbiorcy pozytywne wrażenie, dostarczyć mu rozrywki albo zaakcentować wynikającą z przeżywania podobnych zdarzeń wspólnotę, solidarność ze słuchaczem. Znaczna część kawałów realizuje schemat narracyjny pełniąc dwie z wymienionych wyżej funkcji – ludyczną oraz funkcję integrującą nadawcę i odbiorcę, którzy utwierdzają się we wspólnocie postaw i przekonań na dany temat.

Analiza zebranego materiału pokazała różnorodność strukturalną tak kawałów narracyjnych, jak i kawałów w ogóle, jednak szkic niniejszy nie wyczerpał tego rozległego tematu.

Literatura

- Brzozowska D., 2000, *Jokes in Poland at the Turn of the Century*. – *Świat humoru*. Red. S. Gajda i D. Brzozowska. Opole, s. 117–126.
- Depta K., 1998, *Struktura narracji mówionej*. „*Język Polski*” LXXVIII, z. 3–4, s. 223–230.
- van Dijk T. A., 1985, *Działanie, opis działania a narracja*. „*Pamiętnik Literacki*” LXXXVI, z. 1, s. 145–166.
- Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień–Sławińska A., Sławiński J., 1998, *Słownik terminów literackich*. Red. J. Sławiński. Wrocław.
- Labov W., Waletzky J., 1967, *Narrative Analysis: Oral Version of Personal Experience*. – *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Ed. J. Helm. Seattle–London, s. 12–44.

6 Inne komponenty zawierające eksplikację intencji nadawcy w narracji potocznej to: [mówię to, bo chcę, żebyś wiedział o tym, co się zdarzyło]; [mówię to, żebyś wiedział, co robić lub czego nie robić, gdy dzieją się podobne rzeczy]; [mówię to, bo chcę, żebyś myślał, że jestem dobry / odważny / mądry / sprytny itp.]. Komponenty te związane są z informatywną, dydaktyczną, impresywną i ekspresywną (autoprezentacyjną) funkcją narracji.

- Lalewicz J., 1978, *Próba typologii opowieści. – Tekst. Język. Poetyka. Zbiór studiów*. Red. M. R. Mayenowa. Wrocław, s. 255–266.
- Mazur J., 1990, *Styl i tekst w aspekcie pragmatycznym*. „Socjolingwistyka” 9, s. 71–86.
- Skudrzykowska A., 2000, *Czym bawi kawał śląski? – Świat humoru*. Red. S. Gajda i D. Brzozowska. Opole, s. 149–155.
- Warchała J., 1991, *Dialog potoczny a tekst*. Katowice.
- Warchała J., 1993, *Potoczna narracja w dialogu. – Z problemów współczesnego języka polskiego*. Red. A. Wilkoń i J. Warchała. Katowice, s. 22–32.
- Wierzbicka A., 1999, *Język – umysł – kultura*. Warszawa.
- Wojtak M., 1999, *Wyznaczniki gatunku wypowiedzi na przykładzie tekstów modlitewnych*. „Stylistyka” VIII, s. 105–117.

Joke vs. Narrative

In this article author describes joke as a narrative genre of speech. She analyses the texts of the Polish jokes to point the components of the narrative structure – Abstract, Orientation, Evaluation, Resolution and Coda. Some narrative jokes consist of only two components: Orientation and Evaluation, some of them has three components (full narrative structure): Orientation, Evaluation and Resolution.

Narrative jokes can be also realized as enveloping structure. The components of this structure are Orientation and narrative sequence with few elements.

(Autorka jest stypendystką Fundacji na Rzecz Nauki Polskie)